

Motion till riksdagen 2009/10:Ub357

av **Amineh Kakabaveh m.fl. (v)**

Studenters sociala och ekonomiska situation

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om uppräknig av studiemedlen.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om högskolans studiesociala insatser.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om regler för studenthälsan.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om s.k. skuggdoktorander.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om stipendier som studiefinansiering inom forskarutbildningen.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om doktorandtjänster.

2 Höjda studiemedel

Kunskap är en demokratisk rättighet, och högskoleutbildning måste därför vara tillgänglig för alla. För Vänsterpartiet är det en viktig målsättning att bredda rekryteringen till högskolan. En av de viktigaste åtgärderna för att minska den sociala snedrekryteringen är att skapa ett studiestödssystem som ger social och ekonomisk trygghet. Det är också en nödvändig förutsättning för att studera på heltid och därmed skapa en utbildning av hög kvalitet.

Sverige hade under lång tid ett relativt generöst studiestöd, som dessutom genomgick kontinuerliga förbättringar. Detta hade positiva effekter och innebar att den sociala snedrekryteringen vid högskolan minskade. Denna utveckling har brutits eftersom studiemedlen har förlorat i värde och inte längre täcker studenters levnadsomkostnader.

Fel! Okänt namn på

Enligt beräkningar som har utförts av Sveriges Förenade Studentkårer (SFS) hade en studerande 2003 med studiemedel 22 % lägre köpkraft, i förhållande till konsumentprisindex än en studerande med studiemedel 1980. Föreningssparbankens institut för privatekonomi har visat att studenter har fått en standardsänkning med drygt 40 % mellan 1989 och 2004 inte minst beroende på ökade boendekostnader. I Social rapport 2006 konstaterar Socialstyrelsen att antalet fattiga studerande har ökat från en sjundedel till en femtedel mellan 1991 och 2003. Institutet för Privatekonomi (Swedbank) konstaterar att för studerande boende i korridorrum med studiemedel och bostadsbidrag har den disponibla inkomsten visserligen ökat med ungefär 500 kronor i månaden mellan 1991 och 2006 men efter det att nödvändiga levnadsomkostnader är betalda har summan som är kvar sjunkit med 356 kronor per månad. Studerande utan bostadsbidrag har 1 040 kronor mindre efter det att de nödvändiga utgifterna är betalda. Siffrorna visar på ett akut behov av en förstärkning av studenters ekonomi.

I den ekonomiska vårpropositionen för 2006 höjdes studiemedlen med 300 kronor. Majoriteten i den studiesociala kommittén har föreslagit en höjning med ytterligare 400 kronor, vilket givetvis är positivt men långt ifrån Vänsterpartiets ursprungliga krav, som var en höjning med 1 500 kr/månad. Vi står fortfarande fast vid detta krav och föreslår därför att studiemedlen ska höjas med ytterligare 1 200 kr/månad. Det motsvarar ett totalbelopp på 88 280 kronor vid 40 veckors heltidsstudier år 2010. I vår budgetmotion "Utgiftsområde 15 Studiemedel" (2009/10:Ub383) anslår vi resurser till denna förstärkning av studiemedlen.

Studiemedel beräknas i förhållande till prisbasbeloppet som beräknas utifrån konsumentprisindex, KPI. Den nuvarande lågkonjunkturen har inneburit sjunkande priser och att prisbasbeloppet har sänkts med 400 kronor. Detta skulle ha inneburit att studiemedlen skulle sänkas med 18 kronor i veckan. Regeringen försöker dock dölja detta faktum genom att höja lånebeloppet i studiemedlet. Denna åtgärd löser emellertid inte det grundläggande problemet att studiemedlet inte har räknats upp tillräckligt i förhållande till de studerandes behov. Prisbasbeloppet speglar nämligen inte studenters konsumtionsmönster och verkliga kostnader. Bland annat får prisförändringar för boende i egna hem oproportionerligt stor betydelse för en grupp som i de allra flesta fall bor i hyreslägenhet. I ett längre perspektiv framstår dagens studiemedelssystem som ohållbart eftersom det riskerar att urholkas alltmer och därmed gör att allt färre kommer att ha ekonomiska möjligheter att studera. Därför krävs det nya regler för uppräknings av studiemedlen. Regeringen bör därför återkomma med förslag om en sådan ändring av studiestödslagen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

För den som studerar på heltid ska arbete vid sidan av studierna vara en möjlighet och inte en nödvändighet. Ett höjt fribelopp kan aldrig ersätta höjda studiemedel. Studerande har olika förutsättning att arbeta vid sidan av sina studier och ett höjt fribelopp kommer därmed inte alla studerande till del. Studieort, tidigare utbildning och erfarenheter, brist på kontakter inverkar på möjligheten att överhuvudtaget få ett arbete. Vissa utbildningar är mer undervisningsintensiva än andra och innehåller fler obligatoriska inslag vilket inne-

bär att det är väldigt olika hur studerande kan disponera sin tid. Ett höjt eller avskaffat fribelopp kommer också att förändra synen på studier som en heltidssysselsättning. Det innebär antingen förlängda studietider och att inträdet på arbetsmarknaden skjuts upp eller att kvaliteten på studierna sjunker. Där- emot borde det vara möjligt för studerande att arbeta under ferierna utan att det påverkar studiemedlen.

3 Studiesocial verksamhet

Vänsterpartiet var berett att medverka till en förändring av studentkårens med utgångspunkt i det förslag som utredaren Erland Ringborg presenterar i betänkandet "Frihet för studenter – om hur kår- och nationsobligatoriet kan avskaffas" (SOU 2008:11). En nödvändig förutsättning för att vi skulle stödja ett sådant förslag var dock att statsbidraget till studentkårens verksamhet inte blev mindre än vad som föreslås i betänkandet. Det förslag från regeringen som riksdagen beslutade om frångick utredningen på just denna viktiga punkt. Det statsbidrag som nu införs är mindre än en tredjedel av vad som behövs. Verksamheten vid studentkårens blir stympad och möjligheten att utöva sitt inflytande försämras. I vår budgetmotion "Utgiftsområde 16 Ut- bildning och universitetsforskning" (2009/10:Ub350) höjer vi därför anslaget för studentinflytande med 40 miljoner kronor för 2010.

För att åtminstone kunna säkra ett minimum av studentinflytande kommer högskolorna och studentkårens att tvingas göra nedskärningar i den övriga verksamheten, som framför allt handlar om studiesociala frågor. Ett av dessa områden där kårens arbete har betydelse är strävan att öka mångfalden vid högskolan. Vid många av de större studentkårens finns det i dag personer anställda för att arbeta med jämlikhets- och jämställdhetsfrågor. Vi anser att det är omöjligt att öka mångfalden, motverka diskriminering och skapa jäm- ställdhet på högskolan om inte studenterna tar aktiv del i detta arbete. Därför måste det även finnas ett statligt stöd till den studiesociala verksamheten för att finansiera detta, precis vad som föreslogs i utredningen. I budgetmotionen 2009/10:Ub350 anslår vi därför 30 miljoner kronor årligen till studiesocial verksamhet vid högskolorna.

Även riksdagens beslut att högskolornas sociala insatser måste vara direkt kopplade till studenternas studiesituation är ett klart avsteg från utredningens förslag. Utredaren föreslog att insatserna ska ha anknytning till studiesituat- ionen. Vänsterpartiet anser att regering och riksdag skulle ha tagit denna fråga på lite större allvar eftersom den studiesociala kommittén inte behandlade dessa frågor. Vi menar således att i enlighet med utredningens förslag att högskolornas sociala insatser ska ha anknytning till studiesituationen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Fel! Okänt namn

4 Studenters boende

Med det ökade söktrycket till högskolan kommer också rapporterna om att många studenter har svårt att hitta någonstans att bo. Kommun- och finansmarknadsminister Mats Odell menar att studenterna kan hyra i andra hand. Andrahandsmarknaden är förmodligen redan mättad på många högskoleorter. I Uppsala och Lund t.ex. är det nästan 10 procent av studenterna som hyr i andra hand. Denna boendeform är ej heller ett realistiskt alternativ för studerande med barn.

Studenter är en heterogen grupp. Beroende på bl.a. ålder och familjesituation har de olika önskemål och ställer olika krav på sitt boende. I de flesta fall efterfrågar de dock hyresrätter. Svårigheter för studenter att hitta boende beror till en viss del på att det saknas studentbostäder men är också en följd av den generella bristen på hyresrätter. För närvarande byggs nästan inga hyreslägenheter eftersom högerregeringen har avskaffat de statliga subventionerna.

I motion ”Bygg fler hyresrätter” (2009/10:C277) lämnar Vänsterpartiet en rad olika förslag till hur hyresrättens ställning på bostadsmarknaden ska stärkas och hur nyproduktionen av hyresrätter, däribland studentbostäder, ska ökas.

4.1 Bostadskostnader

Ett annat problem för de flesta studenter är höga hyror. I genomsnitt går hälften av studiemedlen till hyra, men det varierar kraftigt beroende på studieort. Statliga subventioner för bostadsbyggande är ett medel att hålla hyrorna på en rimlig nivå, som även studerande har råd med.

Det finns också en möjlighet att få bostadsbidrag vid låga inkomster. Den som har fyllt 29 år och är barnlös har ingen rätt till bostadsbidrag och kan därför få sämre ekonomiska förutsättningar än sina yngre studiekamrater. Det kan leda till påtvingade studieavbrott eller att studier inte ens kan påbörjas. Denna regel utgör ett hinder för ett av de viktigaste utbildningspolitiska målen, det livslånga lärandet. Även målet att minska den sociala snedrekryteringen till den högre utbildningen motverkas eftersom personer med arbetarbakgrund i allmänhet påbörjar sina studier senare i livet. Vänsterpartiet föreslår i motion ”En social bostadspolitik” (2009/10:C375) att 28-årsgränsen i bostadsbidraget ska tas bort.

5 Studenter och trygghetssystemen

Den studiesociala kommittén hade i uppdrag att överväga gränsdragningar mellan studiemedelssystemet och de sociala trygghetssystemen. I sitt slutbetänkande upprepade kommittén de problem som redan hade analyserats i den

förre studiesociala utredningen, men misslyckades att lämna några genomgripande förslag för att lösa dessa problem.

I direktiven till den studiesociala kommittén menar dessutom regeringen att det inte längre finns några gränsdragningsproblem mellan studiemedelssystemet och arbetslöshetsförsäkringen, och frågor om detta ingick därför inte i uppdraget till utredningen. Vi anser till skillnad från regeringen att det hade varit motiverat att utreda studiestödssystemets samspel med arbetslöshetsförsäkringen med anledning av att reglerna har förändrats. Bland de förändringar som regeringen har genomfört av arbetslöshetsförsäkringen finns det några som direkt har påverkat studerande. Både studerandevillkoret i arbetslöshetsförsäkringen, och möjligheten att få a-kassa under ferierna har tagits bort. Dessutom har den överhoppningsbara tiden sänkts från sju till fem år. Regeringens förändringar av arbetslöshetsförsäkringen har möjligen skapat tydligare gränser, men det har snarare fått till följd att samspelet med studiemedelssystemet har försämrats. I vår motion "Ungdomars arbetsmarknad" (2009/10:A394) lämnar vi förslag om att återinföra studerandevillkoret i arbetslöshetsförsäkringen och återställa den överhoppningsbara tiden till sju år.

6 Nyckeltal för studenthälsan

Den studiesociala situationen hänger intimt samman med studenternas fysiska och psykiska hälsa. Dålig ekonomi kan exempelvis leda till stress och oro. Sjukdom kan inverka negativt på studieresultaten. Studenter har ofta en arbetssituation som gör det svårt att vara frånvarande. Vid sjukskrivning är det dessutom 30 dagars karens innan studielånet börjar skrivas av. Det behövs därför en väl fungerande studenthälsovård, inte minst i förebyggande syfte, som tar hänsyn till de behov som uppstår i deras speciella situation och som kompletterar den allmänna hälsovården.

Högskolorna har ansvar för studenternas hälsa, vilket uttrycks på följande sätt i högskoleförordningen 1 kap. 11 §: "Högskolorna skall ansvara för att studenterna har tillgång till hälsovård, särskilt förebyggande hälsovård som har till ändamål att främja studenternas fysiska och psykiska hälsa." Ambitionsnivån för studenthälsan och de därav följande resurserna varierar dock mycket mellan högskolorna. Tillgängligheten och kompetensen skiftar beroende på studieort eftersom det inte finns några normer som tydligt anger vilken den lägsta godtagbara nivån är. Studenthälsan behöver därför kartläggas och utredas i syfte att skapa tydliga regler för dess verksamhet. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

7 Tillgänglighet

Diskrimineringskommittén föreslog att underlåtenhet att vidta skäliga åtgärder för tillgänglighet ska definieras som diskriminering. Detta förslag neglige-

Fel! Okänt namn på

rades av högerregeringen och finns därför inte med i diskrimineringslagen. Vänsterpartiet beklagar detta och anser att underlåtenhet att tillgänglighetsanpassa bör definieras som en fråga om diskriminering och att detta förslag bör genomföras skyndsamt.

I den nationella handlingsplanen för handikappolitiken ”Från patient till medborgare” (prop. 1999/2000:79) slås det fast att målet för handikappolitiken ska vara ett samhälle som gör det möjligt för människor med funktionsnedsättning att bli fullt delaktiga i samhällslivet. Människors lika värde är en grundläggande utgångspunkt i vårt samhälle och alla människor har kunskaper, förmågor och erfarenheter som är viktiga för samhället. Därför måste samhället formars på ett sådant sätt att alla kan medverka i utvecklingen och nå full delaktighet. Människor som har funktionsnedsättning utgör givetvis inget undantag i detta avseende. Personer med funktionsnedsättning är medborgare med lika rättigheter och skyldigheter som andra.

Vänsterpartiet var med och tog fram den nationella handlingsplanen och vi tycker att den är väldigt bra. Men vi har märkt att själva genomförandet av planen går trögt. Därför ser vi att det kommer krävas resursförstärkningar för att målet om att Sverige ska vara tillgängligt till 2010 ska kunna uppnås.

Vi anser inte att frågan om bristande tillgänglighet som diskriminering behöver närmare principiell utredning. Däremot bör regeringens beredning noggrant belysa kostnadsaspekterna av genomförandet av en sådan lagstiftning. Det är vidare viktigt att när ett sådant förslag genomförts noggrant följa hur praxis utvecklas så att lagstiftningen inte tolkas vare sig för snävt eller för vidsträckt och så att de skälighetsbedömningar som ska göras inte utmärks av för stor grad av godtycke.

8 Forskarutbildningen

En central fråga för all forskning är vilka som utför forskningen och hur reproduktionen av forskare ska säkerställas för att tillgodose framtida behov. Hur skapas en attraktiv forskarutbildning som ger doktorander möjlighet att utvecklas till goda forskare? En angelägen åtgärd för att förbättra rekryteringen till forskarutbildningen är att stärka den sociala situationen för forskarstuderande. Det är även en nödvändig förutsättning för att förbättra jämställdheten och öka mångfalden bland doktoranderna. Vänsterpartiet menar att sista steget nu måste tas i den reformering av forskarutbildningen som påbörjades 1969.

9 Skuggdoktorander

Enligt högskoleförordningen får ingen antas till forskarutbildningen utan studiefinansiering. Det förekommer emellertid även personer som bedriver forskarstudier utan att vara antagna till forskarutbildningen trots att detta

saknar stöd i högskolelagen och högskoleförordningen. Dessa s.k. skuggdoktorander är rättslösa och står ofta utanför trygghetssystemen. De har t.ex. ingen formell rätt till handledning eller individuell studieplan. För sin försörjning får de lita till stipendier och tidsbegränsade projektjänster.Handledning och andra resurser kan tas ifrån dem utan förvarning eller motivering.

Högskoleverket har publicerat en rapport om skuggdoktorander "Att forska i det fördolda" (2005:24 R), som bl.a. visar vilken utsatt tillvaro det innebär att vara skuggdoktorand. Trots detta upplever skuggdoktoranderna ofta sin tillvaro som positiv eftersom de får forska. De ser inte på sig själva som "skuggdoktorander" och det antyder problemet med att ta reda på hur många skuggdoktorander som finns och under vilka förhållanden de verkar. Det gör att det är svårt att vidta åtgärder för att detta system ska upphöra. Därför bör varje lärosäte med rätt att bedriva forskarutbildning få i uppdrag att ta fram statistik över hur många skuggdoktorander som finns, vilka förhållanden de har samt redovisa vilka åtgärder som kommer att vidtas för att det endast ska finnas forskarstuderande som är antagna till forskarutbildningen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

9.1 Förbjud stipendier på forskarutbildningen

Att finansiera sina studier på forskarutbildningen med stipendier innebär en rad nackdelar för den enskilde doktoranden. En av de mer allvarliga konsekvenserna är att dessa doktorander inte har rätt till någon inkomstrelaterad ersättning vid sjukdom, föräldraledighet eller arbetslöshet. Dessutom räknas inte stipendiefinansierade studier som överhoppningsbar tid av Försäkringskassan, vilket gör att dessa doktorander inte har någon vilande SGI. Stipendierna räknas inte heller som pensionsgrundande inkomst. Högskolorna kan inte teckna försäkringar för stipendiater. Stipendier berättigar inte heller till den automatiska övergång till doktorandtjänst som sker för doktorander med utbildningsbidrag när två år återstår av utbildningen.

Den enda regel som finns rörande stipendier är att statliga anslag inte får användas till stipendier. Vid högskolorna finns dock en rad stipendiefonder, och externa medel kan användas till stipendier. Höstterminen 2006 var 8 procent av de forskarstuderande finansierade med stipendier enligt Högskoleverkets årsrapport 2007 (2007:33 R). Det är ofta utländska doktorander som ges stipendier, och enligt en del högskolors regelverk får stipendier endast ges till utländska studenter.

Vår bestämda mening är att stipendier inte är en acceptabel finansieringsform för forskarstuderande dels med hänvisning till den sociala och ekonomiska otrygghet de leder till, dels för att bristen på regler gör det alltför lätt att missbruka dem. Det finns inget att invända mot att stipendier används till särskilda kostnader i samband med forskarstudier såsom resor och utrustning, däremot ska de inte användas till de forskarstuderandes levnadsomkostnader. Stipendier bör därför förbjudas som studiefinansieringsform inom forskarutbildningen. Enligt beräkningar som gjordes av Högskoleverket 2006 skulle det kosta 28 miljoner kronor årligen, vilket kan finansieras med de ökade

Fel! Okänt namn på

anslagen till universitet och högskolor. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

9.2 Fler doktorandtjänster

Inom ramen för sin utbildning utför forskarstuderande en stor del av den forskning som bedrivs vid universitet och högskolor; de arbetar med andra ord med forskning. Vänsterpartiet anser därför att de bör ha samma ekonomiska och sociala trygghet som andra som arbetar. Vi menar vidare att detta också skulle bidra till att skapa en bättre forskarutbildning eftersom det ger möjlighet att ägna sig helt och fullt åt utbildningen och den egna forskningen. Det finns dessutom inga behov av att skapa konstgjord konkurrens bland doktorander genom ekonomiska incitament. Statistiken är också tydlig att de förbättrade ekonomiska förutsättningar för doktorander under 1990-talet har inneburit minskade studietider och högre examinationsgrad samtidigt som kvaliteten på avhandlingarna fortfarande är hög.

De svenska forskarutbildningarna, som redan nu har hög kvalitet, kommer att bli än mer attraktiva om de kan erbjuda de studerande en trygg tillvaro under studietiden. Ytterligare en stor fördel med att anställa doktoranderna redan från första dagen på forskarutbildningen är att det kan leda till mer öppenhet i antagningen. Informationen om lediga platser och tjänster kommer att spridas till fler, vilket leder till fler kvalificerade sökande. Det kommer förhoppningsvis även att leda till att fler med utländsk bakgrund och från arbetarklassen antas samt att könsfördelningen kan bli jämnare i fler ämnen. Med ett öppnare antagningssystem finns också bättre möjligheter att bryta beroendeförhållanden mellan doktorander och handledare. För dem som efter examen söker sig utanför högskolevärlden för att arbeta är det också en bättre merit att ha varit anställd och kan därför ses som en åtgärd för att öka forskarutbildades attraktionskraft på arbetsmarknaden.

År 1986 påbörjades en process som syftade till att omvandla alla utbildningsbidrag inom forskarutbildningen till doktorandtjänster. Nu är det hög tid att ta sista steget i denna reform och omvandla återstående utbildningsbidrag till tjänster. Enligt beräkningar gjorda av Sveriges Universitetslärarförbund (SULF) skulle det kosta ca 400 miljoner kronor per år att genomföra detta, vilket det finns utrymme för genom de höjda anslagen till universitet och högskolor de kommande åren. Regeringen bör därför återkomma med ett förslag om förändring av högskoleförordningen som innebär att den som antas till forskarutbildningen också anställs som doktorand. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Fel! Okänt namn på

Stockholm den 30 september 2009

Amineh Kakabaveh (v)

Rossana Dinamarca (v)

Elina Linna (v)

Lena Olsson (v)

Siv Holma (v)

Eva Olofsson (v)